

**QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI INVESTITSION FAOLIYAT
OB'EKTI SIFATIDA**

Nazarov Akbarjon

Bozorov Dilshod

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi

3-kurs talabalari

Annotatsiya: Qimmatli qog'ozlar bozori zamonaviy iqtisodiy tizimda alohida ahamiyatga ega bo'lib, investitsion faoliyatning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'riladi. Zamonaviy jamiyatda iqtisodiyotning rivojlanishi, ishlab chiqarish sohalarining kengayishi, ichki va tashqi sarmoyaviy oqimlarning ko'payishi aynan qimmatli qog'ozlar bozori faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Mamlakat iqtisodiy hayotida pul mablag'larining samarali taqsimoti, moliyaviy resurslarning erkin harakatlanishi va investitsiyalarning rivojlanishi uchun keng imkoniyatlarni aynan mana shu bozor yaratadi. Qimmatli qog'ozlar bozorining asosiy vazifasi – investitsion vositalarni tartibga solish, mavjud moliyaviy resurslarni iqtisodiyot sohalariga oqilona yo'naltirish va investorlar manfaatlarini himoya qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: qimmatli qog'ozlar bozori, investitsion faoliyat, iqtisodiyot, sarmoyador, investitsiya, moliyaviy resurslar, bozor infratuzilmasi, risklar, iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik.

Qimmatli qog'ozlar bozori taraqqiy etgan davlatlarda, shuningdek, rivojlanib kelayotgan mamlakatlarda davlat iqtisodiy siyosatining bevosita tarkibiy qismiga aylanmoqda. Bu bozorning barqaror va shaffof faoliyati jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojida, yirik ishlab chiqaruvchi korxonalar va kichik biznes egalarining moliyaviy vaziyatini mustahkamlashda, investitsiyaviy muhitni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu bozorda aksiyalar, obligatsiyalar, depozit sertifikatlari va boshqa turdagi qimmatli qog'ozlar muomalada bo'ladi. Bu esa investorlarni

investitsiyalar portfelini diversifikatsiyalash, risklarni minimallashtirish hamda yuqori daromad olish imkoniyatlari bilan ta'minlaydi. Qimmatli qog'ozlar bozori – iqtisodiyotda pul oqimlarining samarali va to'g'ri taqsimlanishini ta'minlovchi muhim institut hisoblanadi. Ushbu bozor bilan iqtisodiyot sub'ektlari o'zlarining ortiqcha mablag'larini foydali investitsion loyihalarga yo'naltirishlari va kelajakda daromad olishlari mumkin bo'ladi. Investorlar uchun qimmatli qog'ozlar bozori keng imkoniyatlar ochadi. Bu bozorda korporasiyalar tomonidan chiqarilgan aksiyalar yoki davlat va xususiy tashkilotlar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar bo'yicha investitsiyalar amalga oshiriladi. Natijada, bu moliyalashtirish manbalarini kengaytiradi, iqtisodiyotning real sektori rivojiga kuchli turtki beradi [1].

Qimmatli qog'ozlar bozori orqali nafaqat yirik investorlar, balki oddiy aholi ham investitsion faoliyatga jalb etilishi mumkin. Aholi mablag'lari bank depozitlari tarzida emas, balki qimmatli qog'ozlarga sarmoya qilish orqali iqtisodiyotga jalb qilinadi. Shunday tartibda moliyaviy resurslar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqa sohalarga yetib boradi. Ochiq va shaffof qimmatli qog'ozlar bozori davlat siyosati yuzasidan ahamiyatli hisoblanadi, chunki u orqali xalqaro moliyaviy oqimlar va zamonaviy sarmoya jalb qilinadi. Bu esa iqtisodiyotda yangi ish o'rinlari yaratilishi, zamonaviy texnologiyalarning joriy qilinishi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Qimmatli qog'ozlar bozori investitsion faoliyat sub'yektlari uchun keng ko'lamli imkoniyatlar ochadi. Mazkur imkoniyatlar sarmoyadorlarning o'z kapitalini ko'paytirish va saqlash, daromad olish va bozor kon'yunkturasidan unumli foydalanishda qat'iy strategiyalar ishlab chiqishiga yordam beradi. Bozor infratuzilmasining rivojlanishi, sarmoya maydonining kengayishi, davlat siyosati va samarali huquqiy mexanizmlarning yaratilishi bevosita qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishiga zamin yaratmoqda. Shu bilan birga, qimmatli qog'ozlar bozori har qanday iqtisodiy inqirozga bardosh berish, investitsiya xavfini boshqarish va risklarni tarqatishda muhim rol o'ynaydi. Bu holat milliy iqtisodiyotning barqarorligi va raqobatbardoshligini oshiradi. Investitsion faoliyat sohasida qimmatli qog'ozlar

bozori samaradorlik va ishonchlilik mezonlari bilan ajralib turadi. Davlat boshqaruv organlari, moliya idoralari va nazorat tuzilmalari bu bozorni tartibga solib, uni har xil xavf-xatardan, g'ayriqonuniy harakatlardan va qoidabuzarliklardan himoya qiladi. Mamlakatda amaldagi Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonunchilik, normativ hujjatlar va reglamentlar sarmoyadorlar manfaatlarini himoya qilish, to'g'ri axborot berish va shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bozorda investorlar o'z kapitallari bilan ishonchli va ochiq to'g'ridan-to'g'ri investitsion faoliyat yuritishlari mumkin [2].

Qimmatli qog'ozlar bozorining investitsion salohiyati birinchi navbatda bozor ishtirokchilari – investorlar, brokerlar, dilerlar, emitentlar va regulyatorlar o'rtasidagi hamkorlik tamoyili asosida shakllanadi. Bu yerda investitsiyaviy vositalarning xilma-xilligi va ulardagi risk darajasining individual baholanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozori faoliyati axborot texnologiyalari rivojlanishi, elektron savdo tizimlarining joriy etilishi, axborotlarning oshkoraligi va tezkor yetkazilishi bilan bevosita bog'liqdir. Bozorda investitsiya faoliyati uchun shaffof va teng sharoitlar yaratish zarurati doimiy ahamiyat kasb etadi. Qimmatli qog'ozlar bozorining sarmoyadorlar uchun jozibadorligi bir qator omillar bilan belgilanadi. Bu omillar ichida bozor infratuzilmasining mukammalligi, moliyaviy xizmatlarning sifati, risklarning boshqarilishi, tartibga soluvchi mexanizmlarning kuchliligi va investitsiyaviy muhitning ochiqligi alohida o'rin tutadi. Bozorda samarali raqobat muhiti bo'lsa, kapital va qimmatli qog'ozlar oqimi tobora ortadi, iqtisodiyot barqaror ishlaydi, yangi loyihalar boshlab yuboriladi. Qimmatli qog'ozlar bozorida investitsion faoliyat ob'ektlari ko'pligidan investorlar turli strategiyalarni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Investorlar uchun eng muhim jihat – o'z mablag'larini diversifikatsiya qilish va risklarni minimallashtirishdir. Sarmoyani turli qimmatli qog'ozlarga yo'naltirish orqali bozorining noaniqlik va risklarini boshqarish imkoniyati mavjud. Bundan tashqari, qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga xizmat qilmoqda, fuqarolarga investitsion hamda moliyaviy madaniyatni singdirib bormoqda [3].

Qimmatli qog'ozlar bozori sarmoyadorlarga daromad olish, kapitalni oshirish, risklarni tarqatish va uzoq muddatli istiqbollar uchun foyda olish imkonini beradi. Bozorda investitsion faoliyat Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Har bir kishi yoki tashkilot kapitalining bir qismini yoki to'liq hajmini aksiyalarga yoki obligatsiyalarga yo'naltirishi mumkin. Bunday investitsiyalarning asosiy afzalligi shundaki, mablag'lar samarali ishlatiladi, iqtisodiyotning real sohalariga yo'naltiriladi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sektorining rivojlanishiga asos bo'ladi. Qimmatli qog'ozlar bozori o'zining zamonaviy rivojlanish bosqichida fond anjomlari, elektron savdo tizimlari va global investitsiyaviy maydonlar orqali keng imkoniyatlar ochmoqda. Bu sohada faoliyat yurituvchi professional vositachilar – brokerlar va dilerlar, fond birjalari va clearing tashkilotlari bozor ishtirokchilari manfaatlarini muvofiqlashtirib, investitsion faoliyatda ishonchlilik, shaffoflik va oshkoralikni ta'minlamoqda. Bozor faoliyati qoidabuzarliklar va suiste'molliklardan ishonchli himoyalangan bo'lishi, investorlarning huquqlari har tomonlama kafolatlangan bo'lishi shart. Qimmatli qog'ozlar bozori bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bu – investitsion jarayonlarni huquqiy jihatdan mustahkamlash, yangi normativ hujjatlar va kodekslarni ishlab chiqish hamda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirishdan iborat. Shu maqsadda qimmatli qog'ozlar bozorining infratuzilmasi tobora rivojlanmoqda, xalqaro standartlarga mos bo'lgan yangi axborot resurslari, investitsiyalarni baholovchi reyting agentliklari tizimi shakllanmoqda. Sarmoya uchun qulay va erkin muhit yaratish, investorlarning qimmatli qog'ozlar bozori imkoniyatlaridan erkin va samarali foydalanishlarini ta'minlash, shuningdek bozor infratuzilmasini doimiy ravishda takomillashtirish g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Bozorda investitsion faoliyatga oid axborotlarning ochiqligi va tezkor yetkazilishi asosiy talab sifatida qaraladi. Axborotlar oshkoraligi moliyaviy xavfsizlik va yuritilayotgan operatsiyalarning ishonchliligi uchun zarurdir. Shuningdek, davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita ko'mak berilishi, investorlarni himoya qilishga yo'naltirilgan

davlat kafolatlarining joriy etilishi ham bugungi kun bozorining eng dolzarb masalalaridandir. Bozorda iqtisodiy xavfsizlik, sarmoyadorlar faolligini rag'batlantirish va yangi ishlab chiqaruvchilarning paydo bo'lishi uchun qulay sharoitlar yaratish bozorining ana shu asosiy vazifalaridandir. Qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi davlat iqtisodiyotining butunlay yangi sifat bosqichiga chiqishida muhim omilga aylanmoqda. Bu jarayon, o'z navbatida, umumxalq farovonligini oshirish, yangi zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, zamonaviy biznes va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Aholining moliyaviy madaniyati, tadbirkorlarning bilim va ko'nikmalari yuksalmoqda, investitsion faoliyatga doir huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy asoslar mustahkamlanmoqda. Qimmatli qog'ozlar bozorida raqobatbardosh muhitning mavjudligi esa ham milliy, ham xalqaro investitsiya oqimlarini jalb qilishga zamin yaratadi. Qimmatli qog'ozlar bozori bilan bog'liq sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida zamonaviy bank-moliya tizimi shakllanmoqda, investitsion muhit yaxshilanmoqda. Ommaviy axborot vositalarida va maxsus platformalarda qimmatli qog'ozlar hisoboti, tahlil va prognozlari keng jamoatchilikka e'lon qilinayotgani aholi, tadbirkorlar va davlat manfaatlarini bir-biriga yaqinlashtirib, investitsion madaniyatni kuchaytirmoqda. Bozorda yangi investitsion imkoniyatlar izlanmoqda, xalqaro sarmoyalar ildamlab rivojlanmoqda, innovatsion loyihalar ishga tushirilmoqda. Qimmatli qog'ozlar bozori – bugungi zamon iqtisodiyotining muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida barqaror o'sish va taraqqiyot uchun xizmat qilmoqda [5].

Xulosa:

Qimmatli qog'ozlar bozori investitsion faoliyatning muhim va zamonaviy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu bozor sarmoyadorlar uchun keng imkoniyatlar ochadi, iqtisodiyotda moliyaviy resurslarning samarali harakatini, zamonaviy loyihalarning moliyalashtirilishini va biznes muhitining raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Qimmatli qog'ozlar bozori orqali davlat ham, oddiy aholi ham, tadbirkorlar ham samarali investitsiya strategiyalarini yaratish, risklarni boshqarish va o'z daromadlarini oshirish imkoniga ega bo'ladilar. Ushbu

bozorni rivojlantirish davr talabiga aylangan, chunki u milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishi, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish, iqtisodiy xavfsizlik va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash imkonini beradi. Shu o'rinda qimmatli qog'ozlar bozori bilan bog'liq huquqiy baza va bozor infratuzilmasi hamda investitsion muhitning ochiqqligi asosiy ustunliklardan biridir. Bozordagi taraqqiyot va investitsion faoliyatning oshib borishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror va izchil rivojlanishiga xizmat qiladi, aholining moliyaviy madaniyatini kengaytiradi va investitsion imkoniyatlarni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuni.
2. N. P. Grishina, V. P. Kuznetsov. Birja ishi asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston, 2022.
3. Moliya bozorlari va vositalari. O'quv qo'llanma, Abdullayev M. K., Toshkent: 2021.
4. A. Qayumov, Sh. Murodov. Qimmatli qog'ozlar bozori va uning rivojlanish yo'llari. Ilmiy tahliliy maqola. Tashkent, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy axborotlari va statistik hisobotlari.
6. Nasriddinov A., Qodirov B. Qimmatli qog'ozlar bozori: nazariy va amaliy masalalar. Toshkent: 2020.
7. Ishchanov N., Xoliqov X. Moliyaviy bozorlarda investitsiyalar va risklarni boshqarish. Ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent, 2023.